

УДК 159.97.-042.55

*М. Фомич, к.психол.н., доц, нач. каф. (ORCID 0000-0003-1253-2656)
Національний університет цивільного захисту України*

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ НЕВИЗНАЧЕНОЇ ВТРАТИ ВНАСЛІДОК НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ

У статті теоретизовано феномен невизначеної втрати, на підставі чого уточнено поняття «невизначена втрата внаслідок насильницького зникнення», під яким слід розуміти унікальний і складний досвід переживання фізичної втрати, яка залишається невирішеною, через парадокс двозначності (фізична відсутність, але психологічна присутність), внаслідок неможливості встановлення статусу зниклої людини: жива чи мертва. З'ясовано, що до основних характеристик невизначеної втрати слід віднести: незавершеність – невизначена втрата залишається невирішеною, оскільки людина, яка її переживає не має підтвердження факту смерті близької особи, тому живе надією на її повернення; амбівалентність – змушує людину жити з парадоксом «двозначності», відсутності та присутності близької особи одночасно; травматичність – переживання невирішеної ситуації призводить до розвитку психопатологій, джерелом яких стають зовнішні обставини обумовлені насильницьким зникненням. Опираючись на теоретичні положення щодо розбудови моделей невизначеної втрати та тривалого горя нами розроблено теоретичну модель невизначеної втрати внаслідок насильницького зникнення, що містить чотири основні виміри такого виду втрати (стосунки, візія, фінанси, допомога) та охоплює циклічний процес її переживання від надії до відчаю. Такі коливання унеможливають інтеграцію нового досвіду, викликають дезадаптивні когніції та розвиток психопатологій, які є симптомами переживання невизначеної втрати.

Ключові слова: втрата; невизначена втрата; насильницьке зникнення; психопатології; невирішене горе.

Вступ. Війна в Україні призвела до різноманітних втрат: матеріальних, ресурсних, а найголовніше людських. Паралельно з фактичними втратами, часто мають місце й невизначені втрати [8]. Кожна втрата близької людини є важкою втратою, а втрата близьких в умовах невизначених обставин, тобто безвісти зниклих є чи не найскладнішою з усіх. Десятки тисяч українських сімей нині сподіваються на будь-яку звістку про зниклих безвісти рідних військових чи цивільних.

У Єдиному реєстрі осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, в нашій державі, наразі перебуває понад 70 тисяч осіб. Серед них – 2740 дітей [1].

У науці феномен переживання втрати безвісти зниклих отримав назву «невизначена втрата» [17].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження означеного феномену бере свій початок у проблематиці досвіду сімейної втрати. На початку 1970-х років американська психологиня П. Босс помітила, що присутні фізично батьки часто були відсутні психологічно [16]. Пізніше вчена концептуалізує дане поняття і робить висновок, що психологічна відсутність стосується не лише батьків, але й будь-якої близької людини, яка одночасно в родині та поза нею [15].

Звідси, невизначена втрата – це фізичний або психологічний досвід, який є не таким конкретним або

ідентифікованим як традиційна втрата, внаслідок того, що близька людина мертва або жива, відсутня або присутня [13, 20, 21 та ін.]. Основна передумова цієї теорії полягає у тому, що двозначність або відсутність інформації змушує людей жити «з парадоксом відсутності та присутності» одночасно [15].

Аналіз літератури свідчить, що невизначена втрата стала провідною теорією для пояснення впливу ситуацій, коли присутність члена родини піддається неоднозначності [32]. Водночас теорія невизначених втрат може застосовуватись до різних контекстів: починаючи від військових дій [10, 17, 32] і тяжких захворювань [34, 35], до процесу імміграції [18, 31] та усиновлення [22]. Останні дослідження вказують на те, що внаслідок не лише розширення, але й стирання меж між фізичним та психологічним видами невизначеної втрати ця теорія може бути застосована і до ширшого кола ситуацій, наприклад таких, як пандемія COVID-19 [26], сімей донорів органів [11] та сексуальних і гендерних меншин [19].

Проте найбільшого застосування теорія невизначених втрат знайшла у контексті насильницького зникнення осіб внаслідок військових дій.

І хоча концептуалізація даної теорії відбулася досить недавно в науці, у кінці XX століття, історія знає приклади переживання невизначеної втрати, що сягають у віки. Так, відповідний досвід описаний у давньогрецькій епічній поемі Гомера «Одіссея» (VII-VII ст. до н.е.), де Пенелопа, не маючи жодної звістки, сумлінно чекала 20 років на повернення свого чоловіка з війни, як пише автор «і не дружина, і не вдова» [2].

Означена проблематика протягом останніх десятиліть, неодноразово ставала предметом вивчення у західній психології (Д. Баракович, П. Босс, Л. Каско, Г. Квірк, С. Робінс, Т. Холландер, А. Дж. Хюбнер, Р. Шалев й ін.).

Одне з найперших досліджень невизначеної втрати було проведено у 1971 році серед сімей військових США, які зникли безвісти у В'єтнамі та Лаосі [17]; 1994 року представлено дослідження стресових розладів у сімей зниклих безвісти у Гондурасі [30]; у 2000 році вивчались довгострокові психосоціальні наслідки у родичів першого ступеня споріднення осіб, затриманих, зниклих безвісти або страчених у Чилі [29]; у 2007 році – дослідження невизначеності та неоднозначних втрат у дітей військових США [27]; 2008 року – дослідження невизначеності сімей військового резерву США [20]; 2010 року – дослідження психічного стану родин, зниклих безвісти осіб під час десятилітньої громадянської війни в Непалі [32]; 2011 року – дослідження довгострокового впливу неоднозначної втрати на дітей військово-полонених Армії оборони Ізраїлю [33]; 2013 року – дослідження симптомів депресії, тривожності та соматизації у жінок в Боснії та Герцеговині, які шукали членів сім'ї зниклих безвісти під час війни у колишній Югославії [10]; 2015 року – дослідження близьких та родичів, зниклих безвісти під час збройного 50-літнього конфлікту у Колумбії [24]; 2016 року – дослідження невизначених втрат у батьків зниклих безвісти осіб у Північній Уганді під час громадянської війни [25]; 2014 року – досліджено психологічний дистрес та стратегії подолання труднощів серед сімей зниклих

безвісти осіб під час військових дій у Пакистані [12]; у 2018 році проведено дослідження щодо зниклих безвісти цивільних під час війни у Косово [28]; 2021 року – дослідження предикторів психічного дистресу у сирійських біженців внаслідок війни з неоднозначною втратою [31]; у 2023 році проведено дослідження з оцінки різних типів втрат, включаючи невизначені втрати, які зазнали люди, постраждалі від конфлікту в Шрі-Ланці [21].

В цілому вказані дослідження описують феномен невизначеної втрати як особливий і складний вид втрати, який не має підтвердження, й таким чином, потенційно не має завершення [17, 28, 30, 31], та характеризується низкою психопатологій, які є предикторами психологічного дистресу [10, 12, 30, 31].

Збройна агресія проти нашої держави, зумовила інтерес до відповідних досліджень вітчизняних вчених, однак на відмінну від іноземних авторів, ми можемо знайти лише одиничні фрагментарні праці українських науковців.

Наприклад, Н.В. Пророк з авторами, у цьому контексті досліджували окремі розлади адаптації як прояви психологічних втрат, спричинених війною [7]. В.В. Кердивар [4] та Л. Рибик [8] розглядали феномен невизначеної втрати у руслі рекомендацій з психологічної роботи щодо супроводу членів родин зниклих безвісти. С. Кузікова з авторами [5] розглядає невизначену втрату у площині психологічного супроводу людей, які переживають горе. Б. Остапчук аналізуючи невизначені втрати у російсько-українській війні приходить до висновку, що невизначена втрата спричиняє ускладнене горе,

наслідки якого потрібно досліджувати [6]. В.В. Доценко говорить про невизначену втрату як про новий виклик у роботі психологів під час війни та влучно наводить визначення невизначеної втрати, яке дала Ю. Іорш «Невизначена втрата – це унікальний тип втрати, який викликає унікальний вид горя, якому немає кінця, і причиною є не слабкість людини, а двозначність ситуації. Зберігається надія на те, що людина жива, але є безліч відчуттів, які неможливо прожити у зв'язку з цим» [3].

Мета дослідження – на основі теоретизації феномену «невизначена втрата» розробити теоретичну модель невизначеної втрати внаслідок насильницького зникнення.

Методика дослідження. Під час проведення дослідження використано комплекс методів: *філософські* (діалектичний метод – під час розгляду базових категорій дослідження; герменевтичний – при тлумаченні сутності феномену невизначена втрата); *загальнонаукові* (історико-правовий – для розкриття генезису невизначеної втрати у психології; системно-структурний підхід – при проведенні теоретичного аналізу закордонних та вітчизняних наукових джерел із порушеної проблематики).

Результати. За результатами теоретизації феномену невизначеної втрати уточнено поняття «невизначена втрата внаслідок насильницького зникнення», під яким слід розуміти унікальний і складний досвід переживання фізичної втрати, яка залишається невіршеною, через парадокс двозначності (фізична відсутність, але психологічна присутність), внаслідок неможливості встановлення статусу зниклої людини: жива чи мертва. З'ясовано,

що до основних характеристик невизначеної втрати слід віднести незавершеність, амбівалентність, травматичність, детермінованість зовнішніми обставинами. Опираючись на теоретичні надбання щодо розбудови моделей невизначеної втрати та тривалого горя нами розроблено теоретичну модель невизначеної втрати внаслідок насильницького зникнення, що містить чотири основні виміри такого виду втрати (стосунки, візія, фінанси, допомога) та охоплює циклічний процес її переживання від надії до відчаю. Такі коливання унеможливають інтеграцію нового досвіду, викликають дезадаптивні когніції та розвиток психопатологій, які є симптомами переживання невизначеної втрати.

Обговорення результатів. Аналізуючи літературні джерела, можна прийти до висновку, що невизначена втрата – одна з найскладніших видів втрат, яка залишається не поясненою та невирішеною, для людини, яка її переживає, через парадокс двозначності ситуації.

У зв'язку із тим, що така двозначність змушує людей одночасно жити в ситуації відчаю та надії, науковці стверджують [5, 13, 15, 17], що відповідно існує два основних види невизначеної втрати.

У першому варіанті люди сприймаються як фізично присутні, але психологічно відсутніми, і через емоційні або когнітивні проблеми є недоступними оточуючим. Наприклад, це люди, які мають депресію, залежність або деменцію [10, 34, 35].

У другому випадку люди фізично відсутні, але залишаються психологічно присутніми. Ці ситуації стосуються людей, які зникли безвісти; або вважаються мертвими,

але при цьому не були знайдені їхні тіла; або вони знаходяться в полоні, про що не знають їхні близькі, тобто мова йде про насильницьке зникнення [4, 28, 29, 32].

Цікавим є те, що обидва види невизначеної втрати можуть мати місце в одній родині. Наприклад, матері, чоловіки яких зникли безвісти, можуть бути настільки стурбовані цим фактом, що ігнорують дітей. Відповідно діти відчують ніби втратили обох батьків – батька фізично, матір психологічно. Такий вид втрати називають змішаним [6, 13].

Неоднозначність, у контексті насильницького зникнення, на якому зосереджена наша основна увага, не дає можливості відновити сімейні відносини й впоратись із втратою, позаяк горе спричинене втратою, як влучно зазначає З. Фройд [23], не розпочинає свою роботу, оскільки втрата триває. Г. Бец та Дж. М. Торнгрен пояснюють, що не має завершеності страждань, через неможливість проведення таких ритуалів, як похорон, прощання з померлим [13]. З рештою невизначена втрата внаслідок насильницького зникнення, яка триває протягом тривалого часу в умовах коливання між надією та відчаєм, фізично та емоційно виснажує [5].

Такі особливості переживання даного виду невизначеної втрати, як зазначають науковці [10], детермінують різноманітні психопатології, найпоширенішими серед яких є: тривожність, депресія та посттравматичний стресовий розлад (див рис.1), симптоми яких, як зазначає Л. Рибик, є предикторами невирішеного горя, що належить до категорії складного [8].

Рис. 1. Візуалізація частоти вживання симптомів невизначеної втрати у наукових джерелах

Резюмуючи відзначимо, що невизначена втрата, у контексті насильницького зникнення – це унікальний і складний досвід переживання фізичної втрати, яка залишається невирішеною, через парадокс двозначності (фізична відсутність, але психологічна присутність), внаслідок неможливості встановлення статусу зниклої людини: жива чи мертва. Невизначена втрата є формою невирішеного горя.

До основних характеристик такого виду невизначеної втрати слід віднести [9, 17, 24, 32]: незавершеність – невизначена втрата залишається невирішеною, оскільки людина, яка її переживає не має підтвердження, факту смерті близького, і живе надією на його повернення, що своєю чергою обумовлює амбівалентність, оскільки змушує людину жити з парадоксом відсутності та присутності близької особи. Тривалий час переживання такої ситуації і не можливість її вирішення призводить до розгубленості, відчаю, що детермінують її травматичність для людини,

джерелом якої завжди є зовнішні обставини, а не особиста патологія.

Наведемо теоретичну модель невизначеної втрати внаслідок насильницького зникнення близької людини (рис. 2) побудованої на основі концептуальної моделі невизначеної втрати [18] та когнітивно-поведінкової концепції тривалого горя [14].

Модель теоретизує чотири виміри невизначеної втрати (стосунки, візія, фінанси, допомога) та охоплює циклічний процес, який з однієї сторони включає втрату, що характеризується відчаєм, а з іншої – надію на повернення зниклого близького. Такі коливання унеможливають *інтеграцію* втрати в уявлення людини, її погляди на майбутнє, оскільки думки про прийняття втрати викликають відчуття шоку та зради зниклого близького, а думки про надію емоційно та фізично виснажують.

За таких умов у людини формуються негативні уявлення про себе, про своє майбутнє, так звані *дезадаптивні когніції*,

Рис.2. Теоретична модель невизначеної втрати внаслідок насильницького зникнення

які викликають самозвинувачення, почуття провини, уявлення про провину інших та стають предикторами невирішеного горя, що детермінує розвиток таких психопатологій, як тривожність (характеризується як уникненням думок, спогадів, місць, що нагадують про зниклого близького з метою прийняття втрати, або навпаки намаганням будь-що тримати в пам'яті найдрібніші деталі, що його стосуються, як от голос, звички, а також, наприклад, готувати улюблені страви зниклої людини, залишати речі на своїх місцях, з надією на її

повернення у будь-яку мить) та депресія (стосується уникнення соціальних контактів з думкою «мою втрату ніхто не зрозуміє», або, наприклад, «коли я буду на роботі, я пропущу момент повернення близького». Інший приклад, «моє повернення до звичного життя буде зрадою близького»).

Зазначені психопатології мають вирішальне значення для формування розладу невирішеного горя, часто ознак ПТСР, оскільки залишають людину у ситуації двозначності, зокрема тривожність не містить стратегій вирішення орієнтованих на

прийняття і подолання втрати, а депресія – пошуку ресурсу на відновлення та резильєнтності до ситуації невизначеності.

Дамо деякі пояснення з приводу компонентів моделі, які формують виміри невизначеної втрати.

Присутність близького у сім'ї можна охарактеризувати трьома основними параметрами, які визначають можливість її існування: стосунки (жінки та чоловіка, матері та дитини, дитини та батьків), обов'язки (утримання, догляд, підтримка) та ресурси (фінанси, майно, можливості).

Невизначена ситуація, тобто зникнення (смерть, полон, викрадення), розділяє життя сім'ї на два періоди «до» і «після», та спричиняє появу двозначності, фізичну відсутність та психологічну присутність близького, що стає предиктором невирішеного горя та впливає на такі структури як: стосунки, візію, фінанси, допомогу.

Стосунки – одна з компонент, яка зазнає чи не найбільшого руйнівного впливу. Рідні, до поки не буде офіційного підтвердження втрати, не в змозі продати майно, вступити у шлюб або просто провести похоронний обряд. Невизначена втрата часто стає причиною конфліктів (зовнішніх та внутрішніх). До прикладу, зовнішній конфлікт – жінка, яка виснажена тривалим очікуванням чоловіка, та зрештою хоче закрити і прийняти втрату, буде отримувати осуд від батьків та друзів зниклого подружжя. Прикладом внутрішнього конфлікту буде відчуття жінкою провини, ніби за зраду коханого.

Суттєвих змін зазнає візія (плани, мрії) сім'ї, у зв'язку із насильницьким зникненням

годувальника. Якщо, наприклад, до зникнення, сім'я мала плани на купівлю житла чи навчання дітей, то тепер життя сім'ї підпорядковується єдиній цілі – знайти зниклого живим або хоча б підтвердити смерть, все інше відкладається не невизначене «потім».

За таких умов різко погіршується фінансове становище сім'ї. Рідні витрачають роки й всі свої заощадження на безплідні пошуки. На плечі дружини чи батьків зниклого лягає тягар утримання сім'ї.

Насильницьке зникнення людини призводить до втрати допомоги членам сім'ї (догляд, виховання, фінанси, можливості), а відсутність правового статусу особи, зниклої безвісти ускладнює отримання доступу сім'ї до державної чи гуманітарної допомоги. Навіть релігійна підтримка не завжди є адаптованою до потреби сімей зниклих безвісти.

«У себе в церкві ми запалюємо свічки за здоров'я живих і свічки для поминання покійних, але де поставити свічку за своїх зниклих безвісти родичів?» – переймаються родичі особи, зниклої безвісти [9].

Отже, сім'ї зниклих безвісти опиняються у замкненому колі, коли один із зазначених вище вимірів невизначеної втрати детермінує інший, руйнуючи звичний устрій сім'ї, який існував до зникнення, але у той же самий час не дає можливості побудувати новий, тому стрілки відображають циклічність процесу у якому опинились рідні, коливаючись від відчаю до надії.

Висновки. Таким чином, проведене нами дослідження дозволило з'ясувати широкий контекст застосування теорії невизначеної втрати, водночас найбільшого

використання вона знайшла у площині насильницького зникнення людей. Теоретизація даного феномену дозволила уточнити поняття «невизначеної втрати внаслідок насильницького зникнення», під яким ми розуміємо унікальний і складний досвід переживання фізичної втрати, яка залишається невирішеною, через парадокс двозначності (фізична відсутність, але психологічна присутність), внаслідок неможливості встановлення статусу зниклої людини: жива чи мертва.

До основних характеристик невизначеної втрати слід відносити незавершеність, амбівалентність, травматичність, детермінованість зовнішніми обставинами.

Опираючись на теоретичні надбання щодо розбудови моделей невизначеної втрати та тривалого горя нами розроблено теоретичну модель невизначеної втрати внаслідок насильницького зникнення, що містить чотири основні виміри такого виду втрати (стосунки, візія, фінанси, допомога) та охоплює циклічний процес, який з однієї сторони включає втрату, що характеризується відчаєм, з іншої – повернення людини, яке притаманно надії. Такі коливання унеможливають інтеграцію нового досвіду, викликають дезадаптивні когніції, що детермінують розвиток таких психопатологій, як перш за все, тривожність та депресія, рідше ознаки ПТСР, і є основними симптомами переживання невизначеної втрати.

Література

1. В Україні в розшуку перебувають понад 70 тисяч зниклих безвісти. Укрінформ. URL : <https://surl.li/yphdzc>.

2. Гомер. Одиссея. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 340 с.

3. Доценко В.В. Невизначена втрата: нові виклики в роботі психологів під час війни. Забезпечення психологічної допомоги в секторі безпеки та оборони України: зб. тез доп. III Всеукр. міжвід. психол. форуму (м. Київ, 30 трав. 2024). Київ: ДНДІ МВС України, 2024. С. 92-95.

4. Кердивар В.В. Деякі реко-мендації з психологічної роботи в групі емоційної підтримки для членів сімей осіб, які перебувають в полоні : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 15 бер. 2024); у 2-х ч. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. Ч. II. С. 435 - 437.

5. Кузікова С., Зливков В., Лукомська С., Щербак Т., Котух О. Психологічний супровід особистості в умовах війни: навч. посіб. Київ.-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2024. 260 с.

6. Остапчук Б.А. Невизначена втрата в контексті російсько-української війни: наук.-практ. конф. «Особистість у просторі проблем ХХІ століття» : програма і матеріали (25 травн. 2023), Київ: Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ : НаУКМА, 2023. С. 49-52.

7. Пророк Н.В., Гнатюк О.В., Тарнавська О.В., Царенко Л.Г., Бойко С.Т., Чекстере О.Ю. Виявлення розладів адаптації як проявів психологічних втрат, спричинених війною. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. 122 с.

8. Рибик Л. Життя в надії. Особливості психологічного супроводу членів родин зниклих безвісти: практ. посіб. Київ: Купріянова, 2024. 166 с.

9. Супровід родичів осіб, зниклих безвісти: практ. посіб. Київ: Міжнародний Комітет Червоного Хреста. 2019. 178 с. URL: <https://surl.ln/gxqhvw>.

10. Barakovic D., Avdibegovic E., Sinanovic O. Depression, Anxiety and Somatization in Women with War Missing Family Members. *Mater Sociomed.* 2013; 25 (3): 199-202.

11. Aviles L., Kean S., Tocher J. Ambiguous loss in organ donor families: A constructivist grounded theory. *Journal of Clinical Nursing*, 2023. 32 (17-18). URL : <http://dx.doi.org/10.1111/jocn.16574>.

12. Basharat A., Zubair A., Mujeeb A. Psychological distress coping strategies among families of missing persons in Pakistan. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 2014. 40 (2), 211–220.

13. Betz G., Thorngren J.M. Ambiguous Loss and the Family Grieving Process. *The Family Journal*, 2006. 14 (4), 359-365. URL : <https://doi.org/10.1177/1066480706290052>.

14. Boelen Paul A. Prolonged grief disorder: Nature, risk-factors, assessment, and cognitive-behavioural treatment. *Psychosomatic Medicine and General Practice*, 2022. URL : <https://doi:10.26766/pmgp.v7i2.375>.

15. Boss P. Ambiguous Loss Theory: Challenges for Scholars and Practitioners. *Family Relations*, 2007, 56 (2), 105–111. URL : <https://doi:10.1111/j.1741-3729.2007.00444>.

16. Boss P. Father absence in intact families. Presentation at the annual meeting of the National Council on Family Relations, Research and Theory Section. Toronto, Canada, 1972.

17. Boss P. Loss, Trauma, and Resilience. *Therapeutic Work with*

Ambiguous Loss. W.W. Norton and Company, New York – London, 2006.

18. Bunn M., Samuels G., Higson-Smith C. Ambiguous loss of home: Syrian refugees and the process of losing and remaking home. *Wellbeing Space Soc.* 2023; 4:100136. URL : <https://doi:10.1016/j.wss.2023.100136>.

19. Darrow N. E. T., Duran A., Weise J.A. «You're Not Who You Thought You Were»: Narratives of LGBTQ+ College Students' Ambiguous Loss During Sexual Identity Development. *Journal of College Student Development*, 2022. 63 (5), 537 - 554.

20. Faber A.J., Willerton E., Clymer S.R., MacDermid S.M., Weiss H.M. Ambiguous absence, ambiguous presence: A qualitative study of military reserve families in wartime. *Journal of Family Psychology*, 2008. 22 (2), 222–230. URL : <https://doi.org/10.1037/0893-3200.22.2.222>.

21. Fiona C., Divirgilio R., Jayawickreme N., Sivayokan S., McShane K., Jayawickreme E. Coping with the long-term impact of civil strife: A grief-centered analysis of Tamil Sri Lankan communities affected by ethnopolitical conflict, *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 2023. 16 (3), (822-850). URL : <https://doi.org/10.1111/aphw.12491>.

22. Fravel D.L., McRoy R.G., Grotevant H.D. Birthmother perceptions of the psychologically present adopted child: Adoption openness and boundary ambiguity. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 2000. 49 (4), 425–433. URL : <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00425.x>.

23. Freud S. Mourning and Melancholia. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, 1917. 14. 237-258.

24. Heeke C., Stammel N., Knaevelsrud C. When hope and grief intersect: Rates and risks of prolonged grief disorder among bereaved individuals and relatives of disappeared persons in Colombia, *Journal of Affective Disorders*, 2015. 173, 59-64. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2014.10.038>.
25. Hollander T. Ambiguous Loss and Complicated Grief: Understanding the Grief of Parents of the Disappeared in Northern Uganda, *Journal of Family Theory & Review*, 2016. 8 (3), (294-307). URL : <https://doi.org/10.1111/jftr.12153>.
26. Horton A.L., Russell B.S., Tambling R.R., Elias H., Mas M. (2023). Family experiences of ambiguous loss during COVID-19. *Family Relations*, 2023. 73 (1). URL : <https://doi.org/10.1111/fare.12918>
27. Huebner A.J., Mancini J.A., Wilcox R.M., Grass S.R., Grass G.A. Parental Deployment and Youth in Military Families: Exploring Uncertainty and Ambiguous Loss. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 2007. 56 (2), 112–122. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.20-07.00445.x>.
28. Kajtazi-Testa L., Hewer C.J. Ambiguous loss and incomplete abduction narratives in Kosovo. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 2018. 23 (2), 333–345. URL : <https://doi.org/10.1177/1359104518755221>.
29. Perez-Sales P., Duran-Perez T., Herzfeld R.B. Long-term psychosocial consequences in first-degree relatives of people detained-disappeared or executed for political reasons in Chile: A study of Mapuche and non-Mapuche persons. *Psicothema*, 2000. 12 (Suppl), 109–116.
30. Quirk G., Casco L. Stress disorders of families of the disappeared: A controlled study in Honduras. *Social Sciences and Medicine*, 39, 1994. 1675–1679. URL : [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(94\)90082-5](https://doi.org/10.1016/0277-9536(94)90082-5).
31. Renner A., Jäckle D, Nagl M., Plexnies A., Röhr S., Löbner M., Grochtdreis T., Dams J., König H-H, Riedel-Heller S., et al. Traumatized Syrian Refugees with Ambiguous Loss: Predictors of Mental Distress. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2021; 18(8):3865. URL : <https://doi.org/10.3390/ijerph18083865>.
32. Robins S. Ambiguous Loss in a Non-Western Context: Families of the Disappeared in Postconflict Nepal. *Family Relations*, 2010. 59 (3), 253–268. URL : <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2010.00600.x>.
33. Shalev R., Ben-Asher S. Ambiguous Loss: The Long-Term Effects on the Children of POWs. *Journal of Loss and Trauma*, 2011. 16(6), 511–528. URL : <https://doi.org/10.1080/15325024.2011.576983>.
34. Testoni I., Biancalani G., Ronconi L., Pedrini A., Romanelli S., Melendugno A. Ambiguous Loss and Disenfranchised Grief in Formal Caregivers of People with Dementia: Effectiveness of a Training Intervention with Psychodrama. *The Arts in Psychotherapy*, 2023. URL : <https://dx.doi.org/10.1016/j.aip.2023.102037>.
35. Zaksh Y., Yehene E., Elyashiv M., Altman A. Partially dead, partially separated: establishing the mechanism between ambiguous loss and grief reaction among caregivers of patients with prolonged disorders of consciousness. *Clinical Rehabilitation*, 2019. 33 (2), 345-356. URL : <https://doi.org/10.1177/0269215518802-339>.

*M. Fomych, (Ph.D) in Psychology, Associate Professor, Head of the Department
National University of Civil Protection of Ukraine (Ukraine)*

THEORETICAL MODEL OF AMBIGUOUS LOSS AS A RESULT OF ENFORCED DISAPPEARANCE

The phenomenon of ambiguous loss is theorized in the article. As a result, the concept of «ambiguous loss due to the enforced disappearance» is clarified, which should be understood as a unique and complex experience of physical loss that remains unresolved due to the paradox of ambiguity (the physical absence but psychological presence), due to the impossibility of establishing the status of the missing person: alive or dead.

It was found out that the main characteristics of ambiguous loss include: incompleteness – ambiguous loss remains unresolved, as the person who is grieving, has no confirmation of the death of a loved one and lives in hope of his or her return; ambivalence – makes a person live with the paradox of «ambiguity», the absence and presence of a loved one at the same time; traumatic – experiencing an unresolved situation leads to the development of psychopathologies, the source of which is the external circumstances.

Based on the theoretical principles of the development of models of ambiguous loss and prolonged grief, we have developed a theoretical model of ambiguous loss as a result of enforced disappearance, which contains four main dimensions of this type of loss (relationships, vision, finances, assistance) and covers the cyclical process of experiencing it from hope to hopelessness. Such fluctuations make it impossible to integrate new experience, cause the maladaptive cognitions and the development of psychopathology, which are the symptoms of experiencing the ambiguous loss.

Keywords: loss, ambiguous loss, enforced disappearance, psychopathology, unsolved grief.

References

1. V Ukraini v rozshuku perebuvaiut ponad 70 tysiach znyklykh bezvisti (2025) [More than 70,000 missing people are wanted in Ukraine]. Ukrinform. URL : <https://surl.li/yphdzc> [in Ukrainian].

2. Homer (2020). Odisseia [Odyssey]. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury. 340 s [in Ukrainian].

3. Dotsenko, V.V. (2024). Nevyznachena vtrata: novi vyklyky v roboti psykholohiv pid chas viiny [Ambiguous loss: new challenges in the work of psychologists during war]. Zabezpechennia psykholohichnoi dopomohy v sektori bezpeky ta oborony Ukrainy: zb. tez dop. III Vseukr. mizhvid. psykhol. forumu (m. Kyiv, 30 trav. 2024). Kyiv: DNDI MVS Ukrainy. S. 92-95 [in Ukrainian].

4. Kerdyvar, V.V. (2024). Deiaki rekomendatsii z psykholohichnoi roboty v hrupi emotsiinoi pidtrymky dlia chleniv simei osib, yaki perebuvaiut v poloni [Some recommendations for psychological work in an emotional support group for family members of persons in captivity] : materialy VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni i prykladni aspekty» (m. Dnipro, 15 ber. 2024); u 2-kh ch. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. Ch. II. S. 435-437 [in Ukrainian].

5. Kuzikova, S., Zlyvkov, V., Lukomska, S., Shcherbak, T., Kotukh, O. (2024). Psykholohichni suprovid osobystosti v umovakh viiny: navch. posib [Psychological support of the individual in war conditions: tutorial].

Kyiv.-Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M.M. 260 s [in Ukrainian].

6. Ostapchuk, B.A. (2023). Nevyznachena vtrata v konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny [Ambiguous loss in the context of the Russian-Ukrainian war] : nauk.-prakt. konf. «Osobystist u prostori problem KhKhI stolittia» : prohrama i materialy (25 travn. 2023), Kyiv: Natsionalnyi universytet «Kyievo-Mohylianska akademiia». Kyiv : NaUKMA. C. 49-52 [in Ukrainian].

7. Prorok, N.V., Hnatiuk, O.V., Tarnavska, O.V., Tsarenko, L.H., Boiko, S.T., Chekster, O.Iu. (2024). Vyiavlennia rozladiv adaptatsii yak proiaviv psykholohichnykh vtrat, sprychynenykh viinoiu [Identifying adjustment disorders as manifestations of psychological losses caused by war]. Kyiv : Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. 122 s [in Ukrainian].

8. Rybyk L., (2024). Zhyttia v nadii. Osoblyvosti psykholohichnoho suprovodu chleniv rodyn znyklykh bezvisti : prakt. posib. [Peculiarities of psychological support for family members of missing persons: practical guide]. Kyiv: Kupriianova. 166 s [in Ukrainian].

9. Suprovid rodychiv osib, znyklykh bezvisty (2019) : prakt. posib. [Accompanying relatives of missing persons: a practical guide]. Kyiv: Mizhnarodnyi Komitet Chervonoho Khresta. 178 s. <https://surl.lu/gxqhvww> [in Ukrainian].

10. Barakovic, D., Avdibegovic, E., Sinanovic, O. (2013). Depression, Anxiety and Somatization in Women with War Missing Family Members. *Mater Sociomed*; 25 (3): 199-202 [in English].

11. Aviles, L., Kean, S., Tocher, J. (2023). Ambiguous loss in organ donor families: A constructivist grounded theory. *Journal of Clinical Nursing*. 32 (17-18). <http://dx.doi.org/10.1111/jocn.16574> [in English].

12. Basharat, A., Zubair, A., Mujeeb, A. (2014). Psychological distress coping strategies among families of missing persons in Pakistan. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 40 (2), 211–220 [in English].

13. Betz, G., Thorngren, J.M. (2006). Ambiguous Loss and the Family Grieving Process. *The Family Journal*. 14 (4), 359-365. <https://doi.org/10.1177/1066480706290052> [in English].

14. Boelen, Paul A. (2022). Prolonged grief disorder: Nature, risk-factors, assessment, and cognitive-behavioural treatment. *Psychosomatic Medicine and General Practice*. <https://doi:10.26766/pmgp.v7i2.375> [in English].

15. Boss, P. (2007). Ambiguous Loss Theory: Challenges for Scholars and Practitioners. *Family Relations*, 56 (2), 105–111. <https://doi:10.1111/j.1741-3729.2007.00444> [in English].

16. Boss, P. (1972). Father absence in intact families. Presentation at the annual meeting of the National Council on Family Relations, Research and Theory Section. Toronto, Canada [in English].

17. Boss, P. (2006). Loss, Trauma, and Resilience. *Therapeutic Work with Ambiguous Loss*. W.W. Norton and Company, New York – London [in English].

18. Bunn, M., Samuels, G., Higson-Smith, C. (2023). Ambiguous loss of home: Syrian refugees and the process of losing and remaking home. *Wellbeing Space Soc*; 4:100136.

<https://doi.org/10.1016/j.wss.2023.100136>
[in English].

19. Darrow, N. E. T., Duran, A., Weise, J.A. (2022). «You're Not Who You Thought You Were»: Narratives of LGBTQ+ College Students' Ambiguous Loss During Sexual Identity Development. *Journal of College Student Development*, 63 (5), 537–554 [in English].

20. Faber, A.J., Willerton, E., Clymer, S.R., MacDermid, S.M., Weiss, H.M. (2008). Ambiguous absence, ambiguous presence: A qualitative study of military reserve families in wartime. *Journal of Family Psychology*, 22 (2), 222–230. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.22.2.222> [in English].

21. Fiona, C., Divirgilio, R., Jayawickreme, N., Sivayokan, S., McShane, K., Jayawickreme, E. (2023). Coping with the long-term impact of civil strife: A grief-centered analysis of Tamil Sri Lankan communities affected by ethnopolitical conflict, *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 16 (3), (822-850). <https://doi.org/10.1111/aphw.12491> [in English].

22. Fravel, D.L., McRoy, R.G., Grotevant, H.D. (2000). Birthmother perceptions of the psychologically present adopted child: Adoption openness and boundary ambiguity. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 49 (4), 425–433. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00425.x> [in English].

23. Freud, S. (1917). Mourning and Melancholia. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. 14. 237-258 [in English].

24. Heeke, C., Stammel, N., Knaevelsrud, C. (2015). When hope and grief intersect: Rates and risks of prolonged grief disorder among bereaved

individuals and relatives of disappeared persons in Colombia. *Journal of Affective Disorders*, 173, 59-64. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2014.10.038> [in English].

25. Hollander, T. (2016). Ambiguous Loss and Complicated Grief: Understanding the Grief of Parents of the Disappeared in Northern Uganda. *Journal of Family Theory & Review*, 8 (3), (294-307). <https://doi.org/10.1111/j-fr.12153> [in English].

26. Horton, A.L., Russell, B.S., Tambling, R.R., Elias, H., Mas, M. (2023). Family experiences of ambiguous loss during COVID-19. *Family Relations*, 2023. 73 (1). <https://doi.org/10.1111/fare.12918> [in English].

27. Huebner, A.J., Mancini, J.A., Wilcox, R.M., Grass, S.R., Grass, G.A. (2007). Parental Deployment and Youth in Military Families: Exploring Uncertainty and Ambiguous Loss. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 56 (2), 112–122. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2007.00445.x> [in English].

28. Kajtazi-Testa, L., Hower, C.J. (2018). Ambiguous loss and incomplete abduction narratives in Kosovo. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 23 (2), 333–345. <https://doi.org/10.1177/1359104518755221> [in English].

29. Perez-Sales, P., Duran-Perez, T., Herzfeld, R.B. (2000). Long-term psychosocial consequences in first-degree relatives of people detained-disappeared or executed for political reasons in Chile: A study of Mapuche and non-Mapuche persons. *Psicothema*, 12 (Suppl), 109–116 [in English].

30. Quirk, G., Casco, L. (1994). Stress disorders of families of the disappeared: A controlled study in

Honduras. *Social Sciences and Medicine*, 39, 1675–1679. [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(94\)90-082-5](https://doi.org/10.1016/0277-9536(94)90-082-5) [in English].

31. Renner, A., Jäckle, D., Nagl, M., Plexnies, A., Röhr, S., Löbner, M., Grochtdreis, T., Dams, J., König, H.-H., Riedel-Heller, S., et al. (2021). Traumatized Syrian Refugees with Ambiguous Loss: Predictors of Mental Distress. *International Journal of Environmental Research and Public Health*; 18(8):3865. <https://doi.org/10.3390/ijerph18083865> [in English].

32. Robins, S. (2010). Ambiguous Loss in a Non-Western Context: Families of the Disappeared in Postconflict Nepal. *Family Relations*, 59 (3), 253–268. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2010.00600.x> [in English].

33. Shalev, R., Ben-Asher, S. (2011). Ambiguous Loss: The Long-Term Effects on the Children of POWs.

Journal of Loss and Trauma, 16(6), 511–528. <https://doi.org/10.1080/15325024.2011.576983> [in English].

34. Testoni, I., Biancalani, G., Ronconi, L., Pedrini, A., Romanelli, S., Melendugno, A. (2023). Ambiguous Loss and Disenfranchised Grief in Formal Caregivers of People with Dementia: Effectiveness of a Training Intervention with Psychodrama. *The Arts in Psychotherapy*. <http://dx.doi.org/10.1016/j.aip.2023.102037> [in English].

35. Zaksh, Y., Yehene, E., Elyashiv, M., Altman, A. (2019). Partially dead, partially separated: establishing the mechanism between ambiguous loss and grief reaction among caregivers of patients with prolonged disorders of consciousness. *Clinical Rehabilitation*, 33 (2), 345–356. <https://doi.org/10.1177/0269215518802339> [in English].

Надійшла до редколегії: 05.05.2025

Прийнята до друку: 28.05.2025